

KÜTAHYA VE UŞAK ŞEHİRLERİNİN ESKİ EVLERİ

Mahmut AKOK

1- Kütahya Şehri Eski Evleri:

Kütahya Şehri eski evleri üzerindeki çalışmalarının tarihini, bizim tetkik günümüzden 20 sene evveline götürebiliriz. Kütahyadan ilk ev örneğini tanıtan, Sayın üstat Celâl Esat Arsevendir¹. üstadın tanıttığı ev rölövesini o zaman güzel sanatlar akademisi talebesi olan Süleyman Şahap Bey yapmıştır. Bizde açılan bu ilk ışık rehberliğinde ve 1952 yılı içinde Kütahyada bulunduğumuz sırada, Tarihi mimarlığımız için birer değer olan 11 kadar eski evi tetkik ederek bilim dünyasına sunmayı bir vazife bildik. Bu çalışmalarımız sırasında büyük ölçüde yardım ve alâkalarını gördüğümüz Vahit Paşa Kitaplığı Sayın Müdürü Mustafa Yeşil ile ozaman Kütahya Müzesi memuru olan değerli Sanatkâr Ahmet Çalışele, konuma başlarken ve bu satırlar arasında teşekkür ve minnetlerimi arz etmeliyim.

Kütahya Şehri erazisinin antik çağdan beri meskûn olduğunun bu çağ insanlarının bugünkü isme yakın bir adla, burayı bize tanıttıkları malûmdur. Fakat Bugünkü şehrin iskân alanında o devirlere ait mimari bakiyeleri görmek mümkün değildir. Orta çağdan kalma bir kalesi vardır. Bu kaleye 15. asırda, yani Fatih zamanında yapılmış ilâveler de görülmektedir.

Kütahya'da, Selçuk Beylik devrine raslayan zamandan kalma, yâni Germeyan oğulları çağına ait bir çok dinî abidat bugün dahi aynı önemle mevcudiyetlerini muhafaza etmektedir.

Eski Türk evi yani tarihi meskenler bakımından bugünkü Kütahya şehri şâyânı

(¹)- Celâl Esat Arseven; Sanat Ansiklopedisi Ev maddesi Sahife: 569

tetkik bir beldedir. Zira, burada mesken kurma hususundaki an'ana 30 sene evveline gelinceye kadar eski görenekler ve teknik devam etmiştir. Bugün dahi şehrin yüzde 70'e yakın evi, eski yapıcılık üzerine bina olunmuş ve klasik esaslar tesiri ile kurulmuş meskenlerden terekküp eder.

Kütahya şehrinde eskiden beri değişmeyen hayat şartları karşısında eski mesken tiplerine bugün bile rağbet olduğunu görmekteyiz.

Böyle bir şehirde eskidenberi, bütün varlık ve hususiyetleriyle görüp tetkik etmek hakikaten isabetli olmuştur. Biz Kütahyada eski ev tetkiklerimiz sırasında 20 kadar ev gördük, Fakat bunlar içinde 11 kadarını tipik olmaları itibariyle okuyucularımıza tanıtmak üzere seçtik ve üzerlerinde çalışarak plân ve detaylarını çizdik. Bizim bu çalışmalarımız sırasında İstanbul Teknik Üniversitesinden Doçent Y. Mühendis M. Laminin de çalıştığını duyduk².

² Doçent Dr. Y. Mühendis M. Lâmi Eser, Kütahya evleri İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 1955

Ali Paşa evi: Sahife: 23-25, Planş: 5 ve 12

H. Yarılgayan alan evi: Sahife: 29-30, Planş: 13-21

Mutaf Zade Konağı: Sahife: 35-36, Planş: 22-30

Bandım Zade (Hamdi Özbudak) evi: Sahife:

39-42, Planj: 32-41

Halit (Macar) evi: Sahife: 45-49, Planş: 42-52

İsmail H. Çakır evi; Sahife: 53-54, Planş: 53-67

Hali efendi evi; (Hüseyin Köknar); Sahife: 57-

58 Planş 68-80

Defterdar Konağı; Sahife: 61-62, Planş; 81-87

Yukarıda işaretlediğimiz eski evlerinde incelemeyi konusuna alan müellif, genel olarak Kütahya mimari ve yapıcılık hususlarını inceleme amacını üst Plânda tutmuştur. Biz ise bu tetkiklerimizle doğrudan doğruya Tarih ve Mimari yönlerden incelemeyi esas kabul etmiş olduğumuzdan konumuzu bu bakımdan derinleştirdik.

Kütahyada en eskisi 260 senelik olan eski Türk evlerini periodik sıra ile 3 kısma ayırmak mümkündür.

1- Eski tip evler 17. asır.

2- Orta tip evler 18. asır.

3- Son tip evler 19-20. ve sonraki asır.

Eski tip Kütahya evleri plân ve yapı anlayışı bakımından serbest bir kuruluşa sahiptirler, iç mimari bakımından da, klâsik tarzda müzeyyendirler. Bu tip binalarda, bütün günlük ihtiyaçları bir araya toplayan yapı heyeti manzarası vardır. Bu tip binalara örnek olabilecek Kütahyada ancak iki tane kalmıştır.

Orta tip, yâni 18. asırda kurulmuş binalarda, bir çok bakımdan eski tiplerin devamı görülürse de, şehirde iskân sahasının sıklaşmasından mütevellit, binalarda bir bloklaşma görülür. Eski devrin avluları içine ve sokaklardan kısmen uzak, kapalı yerlerde bina kurma usulu yerine, bu çağda bir dereceye kadar sokaklarla alâkalı evler yapılmıştır.

Ev mimarisinde, eskinin geniş ve müsait sahalarda serbest yapıcılığı yerini, darlaşmış o sahalarda içinde, tasarruflu bir düşünce ile vucude getirilmiş yeni binalara terk etmiştir.

Orta tip evlerde bu yüzden, az yerden çok faydalanma için hesaplı plân tertip etme yolu tutulmuştur. İç mimaride de bir sadeleşme göze çarpar.

Yine orta tip evler arasında, daha eskiden kalmış, meskenlerin tadili ile kullanıldığını da görmekteyiz. Bu değişmelerin, aile efradı arasında, miras yoluyla binaların taksiminden vukua geldiği anlaşılmaktadır.

Son tip evler arasında bilhassa zengin ve varlıklı kimselerin kurdukları binalar şayanı dikkattir. Bunlar aynı zamanda Osmanlı Ampir devri anlayışına göre yapılmışlardır.

Yapıcılık ve Plân tertibi bakımından eski binalara nazaran hayata uyarlıkları za iftir ve fakat gösteriş ve âlâyişleri üstündür.

Üç tip üzerine ayırdığımız evler arasında klâsik yapı an'anasından ayrılıklar olduğunu söyleyemeyiz, en eskiden en yeni tipe kadar, değişmeyen bir unsur klâsik yapıcılıktır.

Kütahya şehri, kuruluş yeri itibariyle geniş yüzüyle kuzey cihetine açıktır.

Coğrafi mevkiinin icabı iklimi serttir ve kışları da soğuk geçer. Bu iklim şartlarına göre evlerinin de kapanık ve mahfazalı olması icab etmektedir. Halbuki, eski tip evlerde üst katlarda fazla açıklık görülmektedir, alt katlar bir derece kapalıdır.

İkinci orta tip evler bir dereceye kadar bu iklime uymaktadır, bu devirde evlere verilen istikamet bakımından da iklim şartları hesaplanmıştır. Bilhassa kışlık ikamet katları az irtifalı ve kapanık katlardır.

Son devir ve son tip meskenlerde ise kışın sert havalara karşı koruyucu malzemenin çoğalmasıyla dışa karşı bol pence-reli binaların doğması temin edilmiştir.

Yapı malzemesi bakımından eski Kütahya evleri 17-20 asra kadar hiç değişiklik göstermez. Umumiyetle bol ahşap malzemenin faydalanma yolu tutulmuştur. Her üç tip evlerde malzeme aynıdır. Zaman, zaman iç mimarinin süslenmesinde değişiklikler görülürse de, yaşayışının tamamen mâkesi olan plân anlayışı, değişmeden devam etmiştir.

En eski tip yapılarda iç mimaride bir ihtişam ve kullanışlılık, dışta ise sadelik hakim olduğu halde son yapılarda dış gösteriş temini için iç plândan bir takım fedakârlıklar yapılmıştır.

Kütahya Şehrinde Umumi Yerleşmeye Bakış:

Kütahya modern şehri, ortaçağ şehrinin inkişafıyla meydana geldiğinden, gerek ikametgâh olan meskenlere ve gerekse ticaretgâh olan çarşı han ve bedestenlere eyi ve müsait yer vermek mümkün olamamıştır. Şehir muayyen müdafaa çenberi içinde olduğu zamanlarda bu sıkıntı hatı azamiyi bulmuştur. Bizim üzerlerinde tetkikler yaptığımız devredeki yerleşmede bir derece daha ferahlık veren geniş ve müsait alanlara iskân mınıtakası yayılmış ve şehir de genişlemiştir.

Bir çok sahalarda meskenlerin yerleşmesi modern şehircilik anlayışına dahi uymaktadır. Sokaklara pek dikkat edilmemiş olmakla beraber iskânın ada ve parsellerine itina

edilmiş gibidir. Evler geniş bağçelerin kenarındadır.

Kütahya şehrinde de sokak kenarlarına dizilen binalarda çeşitli irtifa farkları olduğu gibi çeşitli yükseklikte çıkmaların caddelere istenildiği şekilde taşdıkları da görülmektedir.

Kütahya Şehri Eski Evlerine Umumi Bakış:

Kütahya şehrinin eski meskenleri daima iki veya üç katlı olarak kurulduğundan plân tatbikatında bu katlar arasında üst, üste uygunluk düşünülmüş olduğundan, üst katlara mesnet olabilecek alt kat duvarları kurulmuştur.

Bir çok evlerde münferit yapı şekli görülürse de bazılarında blok sisteme uymak zarureti karşısında, klâsik plân şeklin hayli farklar kabul etmek lüzumu hasil olmuştur.

Buna rağmen, Kütahya şehrinin eski evlerinde plân tanzimi bakımından klâsik bir şekil bulmak mümkündür. Şöyleki:

1- Alt katların plânı; dopolar, ahırlar ve baze hizmet yerleri için tertip edilmiştir.

2- Orta ve asma katların plânı; günlük ikamet ihtiyaçlarını karşılamak üzere hazırlanmıştır. Bu katlar aynı zamanda küçük ikamet daireleridir.

3- Üst katların plânı; umumiyetle misafir ikamet yerleri olarak tanzim edilirler.

Bu üç kat bölümüne göre plân tanziminde değer orta katlarla üst katlara verilmiştir.

Alt katlar, bir çok geniş başlıkları ihtiva ettikleri gibi üst katın bölümlerini taşımak için bazı kısımlarda ahşap direkler görülür.

Orta ve asma katların plânları umumiyetle üst katlara uyarsa da, bu katların plân tetkikinde daha tasarruflu düşünce ile hareket edilip, geçit mahiyetinde dar sofalar ve küçük bölmeler şeklinde odalar kurulmuştur.

Üst kat plânında, ön ve yan sofalara bağlanış vardır, bu katlarda plân daha sarih bir mânâ ifade eder, geniş manzaradan faydalanmak ancak bu katlarda mümkündür. Odalar ayrı, ayrı sofaya açılırlar, geniş sofalarda istirahat için sabit veya seyyar sedirler görülür. Cihannüma hizmetini gören ve dışa

karşı kısmen çıkıntılı köşkler bulunur. Üst katlara, orta katlardan ve kısmen saçak altına alınmış serbest merdivenlerle çıkılır.

Odaların herbirinde müstakilen ikamet ve istirahat elverişli tesisler bulunur. üst katlarda toplulukları idare edecek şekilde geniş salonlar da görülmektedir.

Kütahya Şehri Eski Evlerinde Yapıcılık:

Kütahya 17. asır evlerinde, kalın duvarlı kâgir temellerle alt katları çeviren (Anaduvur) tabir edilen kısımların yapılışına ehemmiyet verilmiştir. 18. asrın yapılarında ise şakuli sikletlerin mesnetleri ahşap direklerdir. Ana duvarlar azaltılmıştır.

İç ve ara duvarlar umumiyetle ahşap çatkılı (Hımış) denilen neviden kerpiç dolgulu- dur. Duvarların iç ve dışları çamur harçla ve dışlarda kırıtlı kireçle, içte ise alçı ile suvalıdır.

Eski evlerde kat bölmeleri yani döşemeler ağaç kirişler üzerine tahta döşemelidir.

Çatıları ahşap çatki ve kiremit örtülüdür. Tavanlar tahta kaplamalı ve çitakârî süslüdür.

Kütahya Eski Evlerinde İç Mimari

İç mimaride bir çok ve çeşitli ihtiyaç unsurlarını yapıya bağlı olarak halletmek yolu tutulmuştur, bunlarda, seyyar möble yerine sabit tesisler görülmektedir.

İç mimari yapıcılığı bol miktarda ahşap malzeme kullanmak suretiyle tertiplenmiştir. En eski evlerde ahşap malzemenin üzerlerini yağlıboya ve nakışlar dekore eder. 19. asırdakilerde boyasız ahşap güzelliği kâfi gelmiştir.

Tavan kaplamacılığında hendesi usulde çitalarla güzellik temin edilmiştir Tavan ortalarında süslü göbekler vardır. Kenarları da kavislidir.

Yüklük, kapu, yerli dolaplar, safnail girişleri çok zarif işçilikle hazırlanmıştır.

Alçı malzeme ile, zarif müzeyyen pencereler yapılmıştır. Şöminerlerde, ahşaptan yaşmak ve külâhlıdır. Bu şömineler odaların ahşapla hazırlanmış diğer aksamına fazlasiyle uymaktadır.

Odalara iç plânında şömineler baş yeri itâe ederler. Hertarafta geniş sedirler bulunur.

19. asrın binalarında iç mimariye bir de lâmbalık ve aynalık denilen kısımlar ilâve edilmiştir. Açık etajer şeklinde olan şerbetlikler arasında çubuk rafları da görülür.

Yukardaki satırlarda umumi bir bakışla ve kısa ifadelerle anlatmağa çalıştığımız Kütahyanın eski evlerini tetkik sırasına göre bir bir gözden geçirelim.

I- Çıyan Zade evi:

Börekçiler mahallesi Şengül Sokak 50 No. da Temizer kardeşlere ait olan 17. asır tipi evin bugün ancak bir kısmı ayakta. Bu binanın genel hey'etinden bir parçadır. Celâl Esat Beyefendinin bize naklettiği plâna nazaran elimizde pek küçük bir parça kaldığı anlaşılıyor.

Görüp tetkik etmek imkânını bulduğumuz Çıyan Zade evi; (1172 H.) Tarihli ve ilerideki tetkiklerimizde açıklayacağımız Mutaf Zade konağına benzemesi onun da 17. asrın sonlarında bina olduğu anlaşılmaktadır.

Sanat Ansiklopedisi ev maddesinde Sahife 569 da görelen plân ile bizim yerinden aldığımız ölçüler birleştirildiği zaman, Çıyan Zade evinin hakiki şekli vucut bulmaktadır.

Basit ve az irtifalı bir bodrom üzerine iki katlı bir bina olduğu anlaşılan bu binanın zemin katı odaları önünde tarasa şeklinde genişçe bir sofa görülür, asma serbest bir merdivenle üst kat sofasına çıkılır. Bu katın iki büyük ve bir küçük odası ve sofa kenarında bir de açık köşkü vardır.

Binanın etraf duvarları ana duvar şeklinde kalın olarak yapılmıştır. diğer duvarlar ince maktalı ve bir nevi hımsı şeklindedir. Kat bölmeleri ahşaptır. tahta döşemelidir. Tavan kaplamalarıyla, yüklük, doğrama aksanı sarı çamdandır. Üzerleride yağliboya nakışlıdır.

Tavanlar çıtakâri ve hendesi motiflerle tertip edilmiştir. ortasında daha itina ile hazırlanmış göbek süslerine rastlanır. Tavanların kenarları soyma ince tahtalarla yapılmış, bir nevi geniş silme şeklindedir.

Odalara giriş kısımlarını dekore eden yüklük, şerbetlik= (Oyma) ahşap işçiliğinden değerli örneklerindedir. Bunlar tamamen nakışlıdır.

Çıyan Zade evinin ahşap kısımları üzerinde görülen nakışlar, Osmanlı 17. asır uslubunda çiçek motifleridir. Ekseri nakışlar koyu zeminler üzerine sap boyaması şeklindedir. Motiflerin kenarında kontur çizgileri (tahrirler) yoktur.

Nakışlardaki renkler kırmızı altın sarısı, lâcivert çeşitli tonda yeşil ve mavilerden ibarettir. Nakış motifleri arasında usluolu olanlar yanında, serbest şekilde yapılmış örnekler de görülür.

Çıyan Zade evinin yeni sahipleri, Kütahyada Antika ticaretiyle meşgul olduklarından, bu evden sökülmüş olan bazı parçaları Ankara ve İstanbulda piyasaya sattıkları anlaşılmaktadır.

Bu eksik haliyle Çıyan Zade evi 17. asır sonlarının orijinal bir yapısıdır, en eski Kütahya evi olarak tanımak fırsatına erdiğimiz bu yapı kendinden evvelkilerin bir devamıdır.

II- Mutaf Zade Konağı:

Müzeler dairesi eski eser arşivinde bu ev için (1175 H.) tarihinde yapıldığı kaydı vardır. Bizim tetkiklerimiz sırasında bunu teyit edecek herhangi bir kayda rastlamadık.

Mutaf Zade evinin eski plân durumu tamamen değiştirilmiştir. Aslını az çok muhafaza eden iki odasıyla sofadan bir parça görülüyor. Odalarda da bir çok değişiklikler yapılmıştır. Şömineler kaldırılmış pencereler yenilenmiştir.

Tavanların bir kısmı ile yerli dolaplar ve yüklük parçası enteresan heyetiyle bırakılmıştır.

Eski Mutaf konağının alt katları tamamen değiştirilmiştir. Üst katında ise, geniş bir ön sofa arkasında ve orta sofa etrafında 4 odanın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Evin kalan parçalarında klasik Türk mimarlığının örnekleri aynen yaşar.

Bilhassa yağlı boyalı nakışları ahşap aksamı zenginleştirmiş, odalardaki iç dekora, muhteşem ve şahane manzara vermiştir.

Odalarda bu ihtişama lâyık döşemeyide bir arada görünce, iç mimari ile hayatın kaynaşması şayanı temâşa hale gelmektedir.

Sıkı bir üslup ile bezenmiş olan odalarda üstün bir zevkin ve huzurun varlığı his edilmektedir.

Bilhassa nakışlardaki ifadeleri naturel nebati ve çiçek motiflerinde, mevzun tekrarlar, insan oğlunun zevk adına vucuda getirdiği üstün buluşlardandır. Çeşitleri az ve fakat ifadeleri zengin renklerle bezenenler nakışlar âlemi, ebedi güzelliklerle dolu cennet bahçesinin insana vereceği huzuru bahsetmektedir. Hakikaten bunlar öylesine çiçeklerdir ki, fâni hayatlarından çıkıp nesiller boyunca sevilip ömürlü olacak formlara girmişlerdir.

Bu halleriyle insana daha yakın ve daha munistirler.

III- Koşut Evi (Hamdi Aydın Evi):

Kütahya'da (H. 1200) dan sonra yapılmış evlerdendir. 19. asır içinde Macaristandan gelen siyasi mültecilere ikâmetgâh olarak tahsis edildiğinden, eski binalar arasından bu adla tanınmaktadır.

Bizim tetkikimiz sırasında bu evin ifraz görmek suretiyle yeni sahipleri tarafından değişikliklere uğratıldığı görüldü. Sunduğumuz mimari resimlerle, bu evin aslını bilim dünyasına kazandırmaya çalıştık.

Koşut evi, geniş cephesini avluya vermiş üç katlı bir bina halindedir. Plân bakımından, alt kat bodrum mahiyetinde olup geniş depolar ve bazı boşluklar halindedir.

Orta kat, döşemesiyle tavan arasında 260 cm. irtifa bulunmasıyla kışlık bir daire olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Bu katta sofanın gerisinde yer almış beş oda vardır. Sofada silo mahiyetinde ve üstten sedir gibi kullanılan enteresan ambar da yer alır.

Odaların herbirinde yerli dolaplar, yüklükler, şömine ve oyma=şerbetlik raflar bulunur.

Üst kat, üç metreden yüksek tavanlarıyla sahasının %50 si sofa olan üç odalı ferah

bir misafir dairesidir. Odalardan ikisi büyük diğeri orta ölçüdedir. Odalarda yerli dolaplar, şömineler ve geniş sedirler bulunur.

Sofanın bir tarafında kahve ocağı, diğer tarafında yani cümle kapısı üstünde, gayet tipik köşk yer alır.

Koşut Evinde, Yapıcılık ve Malzeme:

Bu evin iki tarafında, temelden saçaklara kadar yükselen kâgir ana duvar mevcuttur, bu duvar soğuk hava cereyanlarını önleyecek şekilde binanın kuzey cihetine düşer; karışık malzeme ile yapılmıştır. seviye, seviye ahşap hatılları görülür. Kalın duvara yerleştirilen şömineler ile bacalar tuğla örgülüdür.

Binanın diğer aksamının duvarları, esaslı temele bile ihtiyaç görmeden, zemine yerleştirilmiş büyükçe taştan kaidelere bastırılmış ahşap direk ve kirişlere bindirilmiştir.

Alt, orta ve üst katın ara duvarları ağaç çatkılı ve kerpiçle (Hımuş) dolguludur. Duvar yüzleri dışta kırıktık kireç, içte ise alçı sıvadır.

Kat bölmeleri ahşap kirişli tahta döşemelidir. Çatı ahşaptır ve kiremit örtülüdür.

Oda ve Sofa tavanları, ince tahtalarla kaplı ve zarif çıtalarla süslüdür.

Avlunun manzarasına sahip geniş sofaların direklemeye ve korkulukları, binanın mimari üslubunu karakterleyen şekilde pahlı ve oluklu parmaklıklarla çevrilmiştir.

Cümle kapısı üstüne yerleştirilmiş köşkte zarif bir ahşap yapıdır. Buradan ev kadınlarının da faydalanmaları için her tarafı kafeslerle çevrilmiştir.

Koşut Evinde Yapıcılık Detayları:

Kapı, pencere, yüklük, dolap ve sergen gibi işler sarı çam malzemeden ve orta tip bir işçiliğe sahiptir.

Tavanlarda yarım yuvarlak ve köşeli çıtalarla tezyini hendesi şekiller meydana getirilmiştir.

Pencerelerin camları kirişler içine yerleşmekte ve kasalarda klâsik üslûpta ahşap parmaklıklar bulunmaktadır.

Koşut evinde bütün ahşap aksamın üzerleri boyasızdır.

Alçı müzeyyen pencereler yüksek irtifalı olan üst katta bulunur. pencerelerin süs şekli üç ayrı tiptedir. Bunlardan ikisi klâsik şekilde olup biri ampir üslûptadır. Alçı şöminelerden esas kalmamıştır.

Koşut evinde avlunun bir kenarına yerleştirilmiş furun evi denilen ayrı bir bina daha vardır. Burada evin çamaşırları yıkanır ve ekmeçleri ihzar edilir.

IV- Hüseyin Köknar Evi:

Kütahyanın 19. asır başlarında yapılmış eski evleri arasında her hususta tipik Hüseyin Köknar evi; biri asma kat olmak üzere üç katlı bir binadır. Esaslı ikamet katı üsttedir.

plân tertibi bakımından alt kat geniş depolara tahsis edilmiştir. Bugün cadde tarafındaki dükkânlar bu eski depodan bozmadır.

Asma kat az irtifalı kışlık bir veya iki odayı ihtiva eder, bugün tadil görmüştür.

Üst kata ikamet odaları orta ve ön sofalar etrafında toplanmıştır. Bu kat sokak çihetine doğru çıkmalıdır. Üst katın üç odasından da şömineler ve geniş yüklük dolap oymalıkları bulunur.

Ev dış cepheleriyle avluya açık, sokağa kapalıdır. Caddeyi gören iki odanın normal pencereleri sokağı rahat bir şekilde seyr etmektedir. Sofadaki pencereler yükseğe kurularak burada ev halkının rahat hizmeti temin olunmuştur.

Yapı Malzeme ve Detayları:

Hüseyin Köknar evinin kalan ana duvarları plânında görüldüğü veçhle, sokak tarafına yapılmış dükkânlar tarafından değiştirilmiştir. Diğer yandakiler aynen dururlar üst katın bir kısım duvarları kalın ise de aradularları ahşap çatıklı ve kerpiç dolguludur.

Kat bölümleri ahşap kirişli ve tahta döşemelidir. Çatı ahşap ve kiremit örtülüdür.

Tavan kaplamaları çam tahtasından olup, çitakâri süslüdür. Yüklük ve dolaplar ile doğrama aksanı itinalı bir işçilik ile zarif bir şekil arz eder.

Yüklük detayı olarak sunduğumuz resimden anlaşılabacağı veçhile 19. asırda da

eski tiplerden intikal etmiş esaslı özelliklerin yaşamakta olduğu görülmektedir. Tavanlardaki hendesi çıtalamada eski Kütahya evlerinde gördüklerimin aynıdır. Bazı kısımlarda görülen alçı pencereler de, klâsik örneklerden gelmez. Dülğârlık işlerinde de klâsik şekiller hakimdir. Ahşap kısımlardan ancak büyük odanın iç kısmı boyalıdır ve nakışlıdır. Bu nakışlar klâsik üslûptan oldukça ayrılmıştır ve renkleri de kararmıştır.

Hüseyin Köknar evi plân ve yapı karakteri bakımından klâsik varlıkları taşımakla ve (H. 1200) tarihlerinde yapılmış olması ihtimali çok kuvvetlidir.

V- Hamdi Özbudak Evi:

Kütahyada Şehre Küstü Mahallesi Yandım Sokak No. 2 de yer alan üç katlı bir binadır. Plân bakımından en alt kat az irtifalı, depolar şeklinde bir bodrumdur.

Orta katta, yakın zamanlarda değişikliklere uğramış üç odası bulunur. Bu odalar, avluya bakan geniş sofanın dip tarafına sıralanmıştır.

Üst katta sofanın dip tarafında iki büyük oda ile bir aralık vardır. Odalardan sokak üstüne düşenin bir tarafı çıkmalıdır. Odalarda şömineler ve yüklükler mevcuttur. Gerek dışarıya ve gerek sofa ve bahçeye bakan pencereler vardır.

Sofanın direklemesi ve parmaklıkları klâsik üslûpta tanzim edilmiştir.

Yapı İşçilik ve Bazı Detaylar:

Hamdi Özbudak evinin dış çevresi kalın taş duvarlıdır. Orta kat ile üst katın bir kısım duvarları kalın kerpiçle örülü olup, diğer duvarlar ağaç çatık ve kerpiç dolguludur. Yalnız ocakların arkaları tuğla örgülüdür duvarlar iç ve dıştan çamur üzerine kireç sıvalıdır.

Çatı ahşap çatıklıdır ve kiremit ile örtülüdür. Doğrama işleri çam ağacından yapılmıştır. Orta derecede bir işçilik gösterir.

Tavanlarda ince ve tezyini bir karakterde kendini gösterir. Tavan ortaları klâsik üslûpta hazırlanmıştır. Tavan süsleri yarım yuvarlak ince çıtalarla temin olunmuştur.

Hamdi Özbudak evi arzettiği klâsik karakterine göre, Koşut ve Hüseyin Köknar evlerine benzediğinden 19. asrın başlarında yapıldığı anlaşılmaktadır.

VI- Ahmet Seçginer Evi:

Kütahya eski tip evleri arasında tetkik etmek fırsatını bulduğumuz bu evin yapısı 19. asra ait olmalıdır. Giriş kapısına yakın sokak duvarı içinde (H. 1151) tarihinde yapılmış bir çeşme vardır. Bu hal bize vaktiyle burada daha eski tarihli bir konağın olduğunu anlatmaktadır. Bizim tahkikimize göre bu konağa Ali Paşa konağı denilmekte imiş.

Bugünkü Ahmet Seçginer evi üç katlı ve blok tipte bir binadır. Plân bakımından, sokaktan, arkasındaki avluya doğru uzanan mustatil şeklindedir.

Sokak seviyesinde olan alt katında önden, arkaya doğru bir geçit bırakıldıktan sonra, diğer tarafta, ahırlar, samanlık ve saire depolar bulunur.

Orta katta, gayet tertipli ve kademeli bir orta sofanın iki yanında birer küçük oda vardır.

Bu katın tavan yüksekliği azdır. Odalarda yüklükler dolaplar ve şömineler bulunur.

Orta sofa aynı zamanda üstkatin da, geçiti olduğundan üst kata çıkan merdiven buradadır.

Ahmet Seçginer evinin orta katı Kütahya eski evleri için örnek kışlık daireyi temsil etmektedir.

Üst kat, plân tertibi bakımından çok rahat kuruluştur. Burada bir oda ve bir sofa ile, oda içinden girilen küçük bir silâh odası bulunur.

Şofanın bir kenarında ayrı merdivenle çıkılan ve nöbetçi odası denilen küçük bir oda da asma kat şeklindedir.

Büyük oda sokağa doğru çıkma şeklindedir, bu odanın geniş yüklükleri ve dolapları vardır.

Ahmet Seçginer Evinde Yapıcılık, Malzeme ve Detaylar:

Bu evin ana duvarları temelde taş ve üst kısımlarda ise kerpiçtir. Kalın duvar kısmı binanın ancak bir kenarını teşkil ettiğinden

den orta duvarlar ile sofa satırları alt kattaki direklerle kirişlere isnat ettirilmiştir. İnce duvarlar ağaç çatıklı ve kerpiç dolguludur.

Duvarların yüzleri çamur kaba sıva üzerine kıtıklı kireç ve alçı suvalıdır.

Kat bölmeleri ahşaptır. çatı ahşap çatık ve kiremit örtülüdür.

Alçı müzeyyen pencereleri, ileride bahsedeceğimiz Hasan Yardım evinde gördüklerimizin aynı kalıptandır. Şömineleri kaldırılmıştır. Fakat yerleri bellidir.

Doğramalarında işçilik ile dülkârlık sanatındaki işçilik itinalı ve ileri tekniktendir. Yüklükler üstünde görülen bir nevi geniş sergenlere "Elmalık" derler. Yüklük ve dolap kapaklarındaki hendesi dekoratif ahenk odaların iç mimarisini zenginleştirmektedir.

Ahmet Seçginer evinde orta katın ahşap aksanı yağlı boyalı olduğu halde, üst kat ahşap kısımları boyasızdır. Bu haliyle ahşap kısımlar asil bir mânâ ifade ederler.

Ahşap perde duvarı, yüklük dolap, safail koltuklarıyla, kemer ve konsolları, çitakarı tavanlar bir oda iç mimarisinde gösteriş ve bütünlüğü ifade eder unsurlardır.

Sofada direk başlukları, korkuluk parmaklıkları, merdiven başı takı hep klâsik mimarinin tecellileridir.

Doğramalardaki madeni takımlar da tipik ve cazip örnekler verirler.

VII- Hasan Yardım Evi:

Alçı müzeyyen pencerelerindeki (H. 1224) tarihine nazaran 19. asır içinde inşa edildiği anlaşılan Hasan Yardım evi hayli değişikliklere maruz kalmış bir eski ev tipidir.

Hatta, bir kısmı daha eskiden kalmıştır. Plân bakımından bir bodrum, üzerine iki katlı olarak tertip edilmiştir. Bodrumundan depo şeklinde istifade edilmektedir.

Zemin kat (Orta kat) önünde geçit hizmeti gören bir sofaya açılan iki küçük odayı ihtiva eder. Aynı zamanda kışlık ikamet katıdır.

Üst katta geniş bir sofa kenarında ve iç içe bağlı iki odası vardır. Bu geniş sofanın bir kenarına ince bölmelerle yeni bir oda daha yapılmıştır.

Üst katın dipteki odası eskiden kalma olanıdır. Eski karakteri muhafaza eden bir Şöminesi (ocak yeri) ve alçı müzeyyen pencereleri görülür.

19. asırda yapılmış üst kattaki büyük odanın tipik klâsik hususiyetleri görülür.

Hasan Yardım Evinde Yapıcılık Detaylar:

Bodrum ve orta katın etraf duvarları ana duvar şeklinde kalındır. Üst katında bir kısım duvarları böyledir. Diğer duvarlar, ağaç çatkılı ve kerpiç dolguludur. Duvar yüzleri, çamuru harçlı kaba sıva üzerine kireç sıvadır.

Kat bölmeleri ahşaptır. Çatı ahşap ve kiremit örtüsüdür.

Alçı pencerelerden büyük odada olanlarla diğerleri motif itibariyle ayrı, ayrıdır. bir kısmında oyma halde yazılar bulunur.

Doğrama işleri sergen, pencere, dolap ve kapu şeklinde bir odanın bütünü için düşünülmüştür. Dolap kapaklarıyla ve kapularda vucuda getirilen hendesi ve tezyini ahenk odaların iç mimarisini olgunlaştırır tipdedir. Yüklük kısmının ortasındaki büyük dolap kısmı niş şeklinde de içe doğru çekiktir. Bu nişin iki tarafında zarif şerbetlik rafları sıralanmıştır.

Büyük odanın safnail kemer ve koltukları, sütunları zarif bir tarzda hazırlanmış, odanın bütünlüğünü itmam eden unsurlardır. Elmalık ve koltuklardaki kırk kırık işi parmaklıklar ve üst baştaki konsol kemerler oda harimini dekore eden işlerdendir.

Tavan kaplamasının orta kısmı kavisli çıtalarla ve hendesi şekilde, kenarları da yarma tahtalarla silme şeklinde yapılmıştır.

Hasan Yardım evi orta halli bir ikametgâhtır. Kütahyada eski yaşayışa benzer hayat devam ettiğinden bu evler bu günkü mesken ihtiyacını da karşılamaktadır.

VIII- Koca Göz (Ahmet Aydın) Evi:

Bu bina da (1200 H.) tarihinde yapılan meskenlerdendir. Yalnız eski hususiyetlerini muhafaza eden üst kata ait bir odası kalmıştır. Bina hayli değiştirilmiş olduğundan kesin

plânını tesbit mümkün olamamıştır. Herhalde bir bodrum kat üzerine iki katlı bir evdi. Yazılarımızda eski karakteri muhafaza eden bir odanın detayları üzerinde duracağız. Burası kullanılmadığından dağılık haldedir.

Koca Göz Zade evi nin üst kat odası gayet aydınlık ve ferah bir manzaradadır.

Camlı, dıştan kapaklı olan pencereleri maharetli bir işçilik mahsulüdür. Tavan kaplaması, yüklükleri, safnail tertipleri klâsik ve orijinaldir.

Alçı müzeyyen pencereleri de intizamlı ve zarif örneklerdendir. Bilhassa ahşap yapmak ve külâhlı şöminesi Kütahya tipi ocakların en güzel ve sağlamıdır. Ocağın ateşhanesi yanmaz taşla kaplıdır. Koca Göz evini bütün heyetiyle görmek nasib olsa idi Kütahyada 19. asır evleri için, esaslı bir etüd yapmak mümkün olacaktı. Mamafi burada gördüklerimizi Hasan Yardım ve Ahmet Seçginer evleriyle birleştirmek bu evleri tamamlamak mümkündür.

IX- Defterdar Konağı:

Yirminci asrın başlarında yapıldığı anlaşılan ve defterdar konağı adıyla tanınan bu bina ikizli konak şeklindedir. Yani bir kısmı haremlik diğer kısmı da selâmlık şeklinde düşünülmüştür. plân bakımından Kütahyada ilk görülen örneklerdendir. Anlaşıldığına göre bu örnek başka şehirlerden alınmıştır.

Üç katlı bir binadır, alt katta bazı geçit ve boşluklarla depoları, orta katta ise asma kat mahiyetinde odalara yer verilmiştir.

Üst ise; avluya bakan geniş sofanın etrafında dört oda ve iki köşk şeklinde tertiplenmiştir.

Umumi tertip bakımından odaların iç kuruluşları Kütahya eski ev tipine az çok benzemektedir.

Şömineler, sedirler ve büyük odanın girişindeki safnail dediğimiz kısım da vardır. fazla olarak aynalık veya lâmbalık dediğimiz raflı nişler görülürki, ampir çağda İstanbul ve Kayseri köşklerinde bu tesisleri tanımak mümkündür.

Defterdar konağının asmakat odalarıyla bir kısım üst kat odaları, hareme mahsus hazırlandığı, bir kısmının ise, tamamen selâmlık olduğu anlaşılıyorsa da, tam manasıyla bu şekilde kullanılacak ev değildir.

Sofanın bahçeye bakan yüzü, diğer eski evlerde olduğu gibi direklidir. Bu defa parmaklık yerine ince duvarlar kaim olmuştur. Üst direkler arasında da camekânlar yerleştirilmiştir. Sofada bahçe manzarasından esaslı faydalanmak amacıyla, bir köşesine yüksek durumda zigâh denilen set yerleştirilmiştir.

Defterdar Konağında Yapıcılık, Malzeme ve Detaylar:

Defterdar konağında da eski Kütahya evlerinde olduğu gibi intizamlı ana duvar inşası görülmez. Cadde yüzü ile iki yanduvuar kalın ve kâgirdir. Cadde cephesinde kesme taş yüzleme dahi vardır. İç ve ara bölmelerin kendileri ve mesnetleri ahşap çatıklı ve kerpiç dolguludur. Üst kısımlara devam eden kalın duvarlar kerpiç ile örülmüştür.

Duvar yüzleri kireç sıvalıdır. Lâmbalık, aynalık gibi bombe satırlar, bağdadî üzerine sıvalıdır. Köşk Cumbalarının alt kısımları, korkuluk duvarları tahta kaplıdır. Üst kısımları baştan başa kafeslidir.

Kat bölmeleri, ahşaptır. Çatı ahşap olup kiremit örtülüdür. Çatı mansar çatı şeklinde iki mahyalıdır. Saçaklar oldukça geniştir.

Ahşap kısımlardaki dekoratif ahenk ampir tarzında ve kısmen barok üslûbta- dır. Kapu ve pencere doğramaları orta tip işçiliktir.

Defterdar konağı ifraz görmüş olup iki şahıs mülkiyetindedir ve halen de kullanılmaktadır.

X- Ahmet Pınar Evi:

19. asrın içinde yapılmış bir evdir. vaz edildiği yer itibariyle meyilli bir eraziye kurulmuş olduğundan tetkike değer orta çapta tipik bir evdir. Plân bakımından iki katlı bir bina olarak kurulmuştur. Alt katı kışlık ikamet odalarıyla bazı depoları ihtiva eder.

Üstte (L) şeklinde bir sofanın geri tarafında üç oda vardır. Her odada şömine, yük- lük ve dolaplar bulunmaktadır.

Yapı hususiyetleri bakımından, evvelce izah ettiğimiz binalardan ayrılmaz, kuruluş yeri icabı üst katı dışa karşı fazla açık olduğundan, içte mahremiyeti temin amacıyla sofa yüzü baştan başa kafeslenmiştir.

XI- Ömer Ruşen Evi:

Kütahyada mimarî karakteriyle tipik hususiyetler taşıyan evlerden biridir. Bugün durumu bir az haraptır. Esasen yapı hususiyetleriyle orta derecede bir binadır.

Plân bakımından iki kat üzerine kurulmuştur. Alt katta kışlık ikamet yerleriyle, küçük depoları vardır. Odalar önünde terasa şeklinde geniş bir sofa da bulunmaktadır. Üst kata asma merdivenle çıkılır. Üst katta üç oda ile geniş bir sofası yazlık daireyi teşkil eder. Büyük oda sokağa doğru çıkmalıdır. Herbirinde şömineler yüklük ve dolaplar ile geniş sedirler vardır.

Yan avluya cephe veren geniş sofanın sokak kapısı üstünde zeygâh şeklinde küçük bir köşk vardır.

Yapı malzemesi ve iç mimarı detayları itibariyle Kütahyanın 19. yüzyıl binalarına tamamen benzer

Kütahya şehrinden tanıtmağa çalıştığımız eski ev konusunu imkan yettiği şartlarımızla bilim dünyasına takdim ediyoruz. Şimdiye kadar neşir yoluyla tanıtma fırsatı bulmuş olduğumuz Anadolu şehirlerinin sayısı (aşağıdaki Uşak şehri dahil) yediyi buluyor. (3) aynı yolla daha bir çok şe-

³ M. Akok - Ahmet Gökoğlu; Ankara eski evlerinden Yusuf Oğraş evi 1946 Ankara Halkevi yayınlarından

M. Akok; Ankara'nın eski evleri 1951. Ankara Etmografya Müzesi yayınlarında.

M. Akok; Trabzon eski evleri, 1951 Arkitekt sayı 5-8 sahife: 105-113.

M. Akok: Çorumun eski evleri, 1951 Arkitekt sayı 9-10 sahife, 171-184 ve 189.

M. Akok: Çankırı'nın eski evleri 1953 Arkitekt Sayı 7-8 Sahife: 142-153

M. Akok Tokat Şehri eski evleri: İ. Fakültesi Sanat T. Enstitüsü yaylığı 1956) 5.

hirlerimizde aynı konuyu öğreneceğimizi umuyoruz. Ve netekim müstakil birer etüd mahsulü kitap halinde bazılarını memnuniyetle tanımaktayız. (4)

Bu neviden çalışmaların Türk sanatı için hayırlısıyla ve bir an evvel ortaya gelmesini temenni ederiz.

2- Uşak Şehrini Eski Evleri:

Son yılların getirmiş olduğu yenilikler dolayısıyla Uşakta geniş ölçüde iskan bakımından değişmeler olmuş ve bazı yangınlar yüzündende şehrin geniş semtleri hemen ve taman yeniden kurulma zorunda kalmıştır. Bu hale rağmen şehrin ortasından geçen çay iskân alanını ikiye ayırdığından doğuda kalan şehir parçasında, eski Uşak evlerini görüp tetkik imkânı oldu.

Uşak Şehrini mimarî tarihçesini tersim eden ve Germeyan Oğulları hâkimiyeti zamanına ait eserler hâlâ bütün heybetiyle ayakta olduğu gibi, Osmanlı tarihinin her sanat hamlesi mimarî misallarını gösterir ve Uşak kasabası çapında değerli abidatı da hâlâ metanetle mevcudiyetlerini muhafaza ederler.

Uşak Şehrinde eski ev karakterindeki yapılar çok az kalmıştır. Ve bunların çoğu da yangınlardan kurtulan Aybey mahallesindedir. Yaşları da 150 senesi geçmez.

Biz bu şehirde 7 kadar örnek üzerinde çalışarak mimarî tarihimize kazandırmak emelini gütdük. Sür'atle eski çehresi değişmek istidadında olan bu şehirden san'at ve bilim hesabına kazancımızın bu olduğu kanaatindeyiz.

Y. Mü. M. Eyyup Kömürcüoğlu: Ankara evleri 1950 İst. Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Y. M. Leman Tomsu: Bursa evleri 1950 İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Y. Mü. M. Celile Berk, Konya evleri: 1951 İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Y. Mü. M. Necibe Çakıroğlu: Kayseri evleri: 1952 İstanbul Teknik Üniversitesi M. Fakültesi

Y. Mü. M. Doğan Erginbaş, Diyarbakır evleri: 1954 İstanbul Teknik Üniversitesi M. Fakültesi

Aşkıldil Akarca, Turhan Akarca, Milâs Coğrafyası, Tarihi ve Arkeoloji, S. 106-115 İstanbul - 1954

Uşak Şehri Eski Evlerine Umumi Bakış:

Uşakta eski evlerin hemen ekserisi iki katlıdır. İçlerinden pek nâdir olarak üç katlı olanlar da görülür. İki katlı olanlarda, alt katlar normal ikamet daireleridir.

Üç katlı olanlarda ise, zemin katta çeşitli depolar görülür.

Orta katlar asma kat şeklinde az irtifalıdır. Bu katların da kademeli sofaları vardır.

Üst katların önlerinde geniş sofaları bulunur. Alttan üst katlara ahşap merdivenlerle çıkılır. En muntazam plân üst katlarda görülür ve her nevi tesis bu katların müştemilâtı arasında bulunur. Uşak eski evlerinde üst katların sofalarına fazla genişlik verilmiştir. Evin kapladığı sahanın yarısından fazlasının sofa olarak bırakıldığı da görülmüştür.

Uşak evlerinde de oda iç mimarisinde her türlü ihtiyaç tesislerini bir araya toplayan bir hal vardır.

Uşak Eski Evlerinde Yapıcılık ve Malzeme:

Bu şehrin eski evlerinde ve bilhassa alt katlarda kâğır kısımlara önem verilmiştir. Mükemmel temel ve kat duvarları görülür. Alt kat duvarları taş malzeme ile yapılır. Diğer ince duvarlar ağaç çatkılı ve kerpiç dolguludur. Kat bölmeleride ağaç çatki ve tahta döşemelidir. Çatılar da ahşap çatkılı ve kiremit örtülüdür.

Uşak eski evleri arasında bir misalimiz de toprak damlıdır. Bu bize çok eski örnekler arasında bu şekilde evlerin olacağını anlatır.

Doğramalar çam malzemedendir. Şömineler Kütahya evlerini gördüğümüz gibi ahşap yaşmaklı olanlara benzer. Doğrama ve yüklükler orta derecede işçiliktedir.

Alçı malzeme ile müzeyyen pencerelerle şömineler de görülmüştür.

Şimdi Uşağın eski evlerini yakından tanıyabilmek için tetkik sramıza uyararak bir bir gözden geçirelim.

I- Keskin Hoca Evi:

Aybey mahallesi, Çay Sokak No. 13 deki Keskin Hoca evi 20. asrın başlarında inşa edilmiş bir binadır. Uşakta günümüze en yakın eski ev kuruluş ve kullanım mânâsını canlandıran bir örnek olmak itibarıyla ilk olarak tetkik ettik.

Keskin hoca evi plân bakımından üç katlı olarak tertiplenmiştir. Zemin kat yerinde olan kısımda geniş depolarla kışlık ahırlar vardır.

Orta kat bir nevi asma kat şeklindedir. Gündelik ve kışlık ikamet yeridir. Üç odası vardır. Çukur oda nâmiyle anılan oda kışlık sohbet odasıdır. Odalar arasında kademeli iki sofa vardır. Taşlık kısmına bakan sofanın önü direkli ve bir nevi galeri şeklindedir.

Katlara çıkma işini temin eden merdiven geniş sahanlıktır. Merdivenle birlikte elyüz yıkamayeri (Abdestlik) ve helâ hal edilmiştir.

Üst katın ferahlığını geniş sofalar temin ederler. Büyük sofa ön cepheye, yazlık sofa arka avluya nazırdır. Bütün odalar sofalarla açılırlar.

Üst katın üç odası vardır. Bu odalardan biri büyük olup sohbetçi odası denilmektedir. Bu odanın süslü şöminesi ve çeşitli ölçüde dolapları vardır. Bu odanın yanında yâni yazlık sofaya açılan genişçe tipte aş odası denilen yemek odası görülür. Büyük sofanın bir kenarında ve ön bahçeye nâzır şekilde kurulmuş diğer odaya gelin odası denilmektedir. Çok süslü bir odadır. Keskin hoca evindeki plân bölümlerine ait teferruatı anladıktan sonra, Uşak eski evlerindeki kuruluşun mânâsı da anlaşılabilir olmaktadır. Sunmuş olduğumuz plânda Keskin hoca evinin arsası içine vaz'ına dikkat olunursa orada binanın etrafını alan arsa parçalarında hesaplı faydalanma yolunun tutulmuş olduğu görülür.

Sokak kapısından eve kadar uzanan yolun üzeri çardaklı olup asma ile örtülüdür. Bu yolun sağında misafir atlarına mahsus ahırlar yer alır. Kapunun solunda hizmetçilere mahsus yer görülür. Etraf bahçede herçeşit ev hayvanları için yerler ayrıldığı gibi sebze ve meyve bahçeleri için yer ayrılmıştır.

Keskin Hoca Evinin Yapı Malzeme ve Detayları:

Alt kat ve orta kat çevreleri kâgir duvar hâlidir. Bu kalın duvarlar üst kısımda iki yandan ve şöminelerin arkalarından devam eder. Ara duvarlar ağaç çatıklı ve kerpiç dolguludur. Kat bölmeleri ahşap ve tahta döşemelidir.

Çatı da ahşaptır, kiremit örtülüdür. Doğrama ve dülgârlık işleri itinalıdır. avluya bakan sofanın korkuluğu tahta kaplı, üstü de kafeslidir. Direkler üst başlarının bağdâdi üzerine sıvalı olduğu görülür.

Oda tavanları çitakârî tahta kaplamalıdır. Büyük odadaki şöminenin yaşmak ve külâhı ahşaptır, oymalıdır.

II- Veydelerin Evi:

19. asrın ortalarında kurulmuş olan bu ev iki katlı bir binadır. Bir kenarıyla caddeye diğer yüzüyle avluya bakar. Sokak cephesi üst katta boydan boya çıkmalıdır. Avlu cephesi ise geniş sofalıdır

Alt katta kışlık odalarla depolar bulunur. Üst katta ise, uzun bir sofa gerisinde dört oda yerleştirilmiştir. Büyük sofanın sokakla alâkalanması için aralık denilen bir kısım da vardır. Avluya bakan bir köşede köşk denilen bir kısım abdestlik=musluk yeri vardır.

Veydeler evinin yapıcılık malzemesi klâsik Türk yapıcılığında görüp tanıdıklarımızın aynıdır. Kâgir ve kalın duvarlar alt katlarda bulunur. Odaların herbirinde yük-lük, dolap ve şömineler vardır. Normal pencereler klâsik uslüptedir. Sofa tarafında müzeyyen alçı pencereler de bulunur. Bu ev halen müteaddit mirasçılar tarafından bölünerek kullanıldığından, her bölümde yeni, yeni ilâveler yapılmıştır. Buna rağmen klâsik hususiyetler kendini hâlâ gösterir. Alçı ve ahşap karışığı şömineler, çitakârî süslü tavanlar şayan dikkat olduğu gibi, sofa direklemesiyle parmaklıklarında da bu evin değerini gösterecek kıymetli detaylar vardır. Geniş sofada mevzun direk ve başlıkları eski kıymetine işaret eder.

III- Bayraktar Konağı:

Aybey mahallesinde (H. 1254) tarihinde inşa edilmiş iki katlı bir binadır. Alt katta iki odası ve bir sofası vardır, üst katta ise yine bir sofa gerisinde iki odası görülür. Bayraktar konağı esasen bir misafir evidir buna bitişik diğer bir parça ile bu ev bir bütün iken o kısmın yıkılmasıyla yalnız misafir odaları bu gün ayakta kalmıştır.

Alt kat duvarları temelde taştır. Zemin katta kalın kerpiç duvar halindedir. üst katta da bir kısım duvarlar böyle devam ederler. Diğer duvarlar ağaç çatkılı kerpiç dolguludur. Kat bölmesi ahşaptır ve tahta döşelidir. Tavanlar tahta kaplıdır. Çatı da ahşap ve kiremit ile örtülüdür.

Odalarda yüklük, dolap ve şömineler vardır. Sofa parmaklık ve direklemesi klâsik usuptadır.

IV- Bozbeyoğlu Evi:

Aybey mahallesi İzci sokakta bulunan bu bina da iki katlıdır. Alt katta kışlık ikamet odaları ve depolar vardır. üst katta eski ve yeni parçalarıyla, bir kısımda bir sofa arkasında iki oda, diğer kısımlarda bir yine bir sofa etrafında üç oda görülür, bu evin üst kat teşkilâtı çok kullanışlı, etrafını çeviren dar avlusu ile sıkışık durumda olmasına rağmen şehirin iyi bir mevkiinde oluşu evin değerini artırmaktadır. Yeni ilâvesi 19. asırda olan bu binanın her tarafa nazareti vardır. Yapı özellikleriyle diğer klâsik yapılardan ayrılmaz ve geniş saçaklarıyla cadde cephesi gösterişlidir. Bu güzelliği artıran zarif konsollu çıkmalar, sofaların itinalı ve tipik hazırlanmış direk ve korkulukları da vardır.

Bozbey oğlu evinin doğramaları çam malzemedendir, oda kapıları klâsik tiptedir.

Alçı müzeyyen pencereleri ampir üslûpta hendesi ornemanlıdır. Sofa korkulukları tahta kaplıdır, üstleri kafeslidir. Bu ev halen iki kısma ifraz edilmiş olduğundan iki ayrı şahıs mülkiyetindedir.

V- Halil Eralp Evi:

Bozkurt mahallesi Keleter sokakta bulunan bu bina da iki katlıdır, alt katta kışlık daire üst katta da yazlık ikamet yerleri vardır. Altta odalar önünde geniş bir sofa üstte ise üç oda ve yine balkon şeklinde geniş bir sofa vardır.

Bu bina vazı itibariyle sokak tarafına cephe tutmuş olup geniş ve sofalı yüzüyle de avluya çevrilmiştir. 19. yüzyıl yapısı olduğu halde üzeri karadam şeklinde toprak örtülüdür. Alt kat ve bir kısımda üst kat duvarları kalın kerpiç örgülüdür, üst katın iç ve dış duvarları ağaç çatkılı ve kerpiç dolguludur. Kat bölmesi ahşaptır ve tahta döşemelidir. Oda ve sofa tavanları çitakârı ahşap kaplıdır, odalarda yüklük, dolap, sergen ve şömineler klâsik tiptedirler.

Sofa direklemesi muazzam ve itinalı bir işçilik gösterir. normal pencereler üstün de Ampir çağını temsil eden ve kendisi motiflerle tertip edilmiş alçı pencereler bulunur.

Toprak damlı eski evin uşakta görülmesi, bunlardan daha evvelki zamanlara ait evler arasında da toprak damlı binaların bulunduğunu tahmin edebiliriz.

VI. Murat Dokur Evi:

Aybey mahallesi Gediz Caddesinde kurulmuş olan bu bina dar yüzüyle sokağa ve geniş yüzüyle de avluya bakmaktadır. iki katlıdır. alt katında depolar ve bazı ikamet odaları vardır. esaslı ikamet katı üst taraftır. 20. asrın başlarında kurulmuş olan bu bina Uşak'ta eski ev anlayışına göre bina edilmiştir.

Plânında üst katta dört odası ve çok geniş bir sofası görülür. Odaların üçü klâsik Türk odası şeklinde şömineli, yüklüklü ve dolaplıdır. odalarda 20. asır modasına uygun olarak lâmbalıklar da vardır.

Sofanın önü muntazam direkli ve parmaklıklıdır. Sofanın altı geniş ve taşlık halindedir.

Alt kat duvarlar kalın ve kâgirdir. Üst katta bir kısım duvarlar ahşap çatkılı ve kerpiç örgülüdür duvar yüzleri muntazam ki-

reç sıvalıdır. Doğramacılığında eski yapıcılık ananesi devam eder. pencereleri camlı ve şömineleri Alçıdandır. Aynalıklar Bağdadi üzerine alçı sıva ile vücade getirilmiştir. dam örtüsü ağaçtan ve kiremit örtülüdür.

VII. Ali Osman Tosun Evi:

Aybey mahallesi Kayrak Sokak 53 No. da kurulmuş olan bir ev üç katlıdır. 19. asrın sonlarına yakın inşa edilmiştir. alt katta depolar, orta katla üst katta ikamet odaları yer alır. orta katta iki oda arasında yazlık denilen bir kısım bulunduğu gibi üst katta da aynı şekilde bir köşk bulunur. Avluya bakan cephede geniş sofalar üst üste mevzudur. Odalar bir taraftan sokağa diğer taraftan sofayla irtibatlıdır.

Ali Osmaan Tosun evinin gayet simetrik bir plânı vardır. iki tarafı komşu binalarla çevrili olan evin gerek cadde yüzü gerek avlu cephesi çok gösterişlidir.

Odalarda yüklük şömine aynalık yer alır. alt katın duvarları kalın ve kâgir olduğu gibi üst katlarında komşu blok duvarları aynı şekildedir. Velhasıl yapı malzemesi itibariyle bu bina da diğer eskilerden farksızdır. Yalnız sofaların dışa bakan yüzleri camlı ve kapalıdır.

Şimdiye kadar neşir yoluyla bize tanıtılan ve bu yazılarımızla tanıtmağa sayı ettiğimiz Kütahya ve Uşak şehirlerindeki evleri bir arada mütalâa edince eski Türk evi hakkında bazı hükümlere varmak imkânına sahip olduğumuz kanaatindeyiz.

1- Eski Türk evlerinde bazı hususiyetleri müşterek bir plân anlayışı vardı. şöyle ki:

a - Alt katlar daima tasarruflu bir düşünce ile tertiplenmiş günlük ve kışlık ihtiyaca göre kurulmuştur:

b - Üst katlar misafir kabulüne de yarayacak şekilde geniş sofalı, geniş odalı mü-

zeyyen ve gösterişli yazlık daireler şeklinde tertiplenirler.

e - Türk evinde müşterek anlayışta odaların iç mimarisi vardır. Üst katlarda sofalar plânın esaslı bir unsurudur.

d - Seyyar möble yerini bir çok hallerde mimariye bağlı unsurlarla temin etmektedir.

c - Türk kasaba evlerinde Haremlik mevzuunda bir kısım yoktur. bu örnekler Ampir devrinde ve çok sonradan görülen şeylerdir.

2- Eski Türk evlerinde müşterek yapı malzemesi ve işçilikte görülür. Şöyle ki:

a - Kâgir duvarlar az kullanılır. Buna mukabil ince ve az yer tutan ağaç çatıklı hımış dolgulu duvarlar çok kullanılmıştır.

b - Taban döşemeleri ve çatı ekseriyetle ahşaptır; damlar kiremit ile örtülüdür.

e - Doğrama aksamı, tavan kaplamaları, yüklükler dolaplar ve iç mimarisi nin bir çok unsurları ahşap ile hal edilmiştir: Ve malzeme de çam ağacıdır.

d - İçte müzeyyen olan binalarda alçı malzemedende faydalanılır. Ahşap kısımlar üzeri oymalı veya nakışlıdır.

3- Mimari ifade bakımından müşterek hususlar:

a - Eski evler, dıştan sade bir ifade yanında içten müzeyyen bir oluşa sahiptirler.

b - Eski binalarda geniş ve gösterişli cepheler kendi bahçelerine, dar ve sade cepheler sokaklara verilmiştir.

c - Türk evlerinde, iklim ne olursa olsun geniş saçaklar çıkmalar ve cumbalarla hareketli kitle oyunları, değişmeyen bir esastır.

d - İç mimaride kullanışın icâbî metanet ve sağlamlık yanında zerafet ve müzeyyen oluş birlikte mütalâa edilir.